

sammanställning faller sig platt. Sådane afvikelser äro dock högst få. Såsom till ett serdeles mästerligt stycke af öfversättningen hänvisa vi till första aktens femte scen, som upptages af en Peregrini monolog, hvars öfverflyttande äfven till de mest bildade språk vore en verklig pröfvosten, och hvilken K. återges rad för rad och nära nog ord för ord.

Icke till upplysning för sakens skuld, utan till gagn för flertalet af våra läsare vore det här på sin plats att tillägga några ord om versifikationen i Finskan öfverhufvud. Men vi nödgas spara detta till ett annat tillfälle. Vi erinna blott, att synnerligen den jambiska versen, den som för dramat är allmänt antagen, måste förefalla en Finne prosa, icke blott ovanlig utan stridande mot språkets art. Detta kommer sig deraf, att örat icke vänjt sig vid rythmen i den bundna stilen. Men en oftare läsning af de Finska nationaldikterna och af de förträffliga öfversättningar, vi här citerat, skall lära läsaren att fatta behaget i denna rythm. Finskan har, som bekant, det egendomliga, att den icke såsom öfriga Europeiska språk bygger sin vers på accenten. Häraf kommer att tonvigten i det poetiska språket förflyttas och ofta blir en helt annan än i samtalspråket, så att det poetiska språket redan genom uttalet ger sig tillkänna såsom folkets högtidsspråk. Och detta fordrar sitt särskilda, för skalden stränga, för läsaren jemförelsevis lätta studium.

5. PIENI HAAVA-LÄÄKÄRI. TOHTORI KARL RINMANNIN RUOTSALAISETA KIRJASTA SUOMENTANUT A. ROTHMAN.

Vi anse oss skyldiga nämna denna till innehållet nyttiga skrift, emedan densamma högst berömligt utmärker sig genom ett rent, enkelt och ledigt språk. Det är väl öfverhufvud numera vanligt nog, att träffa ett otadligt godt språk i Finska böcker. Men der saknas hos mera studerade författare vanligen den rikedom på ord och ledighet i vändningar, som endast förvärfvas af dem, hvilka tidigt och länge begagnat Finskan i dagligt tal och odlat sitt språk genom läsning af Finska böcker.

Boken lärer haft stor afsättning och synes förtjena den äfven genom den omsorg, hvarmed ämnet är för bokens ändamål, att gagna allmogen, behandladt.

J. V. S.

15 EN BLICK PÅ TENDENSERNA I FRANKRIKES NYASTE LITTERATUR OCH LITTERÄRA KRITIK.

Litteraturblad n:o 5, maj 1855

Under det jag genomgått ett antal häften af *Revue des deux Mondes* för 1854, har synnerligast den anmärkning synt mig sjelffallen, att hos Frankrikes nu lefvande författare den allmänt Europeiska bildningen mer och mer vinner insteg på bekostnad af de specifikt Franska åsigtorna. Jag kan då med denna allmänna bildning, såsom skild från den Franska, främst icke mena annat, än hvad som i Tyskland och England gäller för allmänt Europeiskt. Särskildt är det den Tyska filosofin och de sociala grundsatserna i England, af hvilkas inflytande man röjer många spår, nya i Frankrike isynnerhet i den historiska betraktelsen och i den litterära kritiken öfverhufvud.

Emedan betraktandet af nämnda företeelse i sig sjelf är lärorik och tillika erbjuder tillfälle till en blick på särskilda den nyare Franska litteraturens alster, hafva vi trott, att en kort framställning i ämnet icke skall vara läsaren ovälkommen. Hvad de religiösa och politiska teorierna angår, är ifrågavarande inflytande redan äldre; och ehuru intressanta äfven på detta fält de nyaste företeelserna äro, vilja vi, för att inskränka vår uppgift inom tillbörliga gränser, för denna gång hålla oss uteslutande till nationallitteraturen och den litterära kritiken.

10 Revue des deux Mondes, som redan räknar sin 25:e årgång, har från sin grundläggning varit en tidskrift utmärkt genom allvar och sans. Man torde i dess häften återfinna de flesta nu lefvande utmärktare Franska författares namn. I allmänhet äro Revyerna en samlingsplats för alla börjande utmärktheter; men man ser också mången äldre sådan fortfarande uppträda i hvarje årgång. Sålunda har äfven Revue des deux Mondes flera redan länge kända och berömda namn under sina artiklar¹. En följd häraf är, att såsom artiklarne i sig sjelfva oftast ega stort värde, äfven tidskriftens hela tendens är i alla afseenden upphöjd, så att man kan anse densamma representera den högre bildningens i Frankrike ståndpunkt och intressen – med något afdrag likväl i 20 närvarande tid för de politiska åsigtterna.

Bland de artiklar i årgången 1854, som synnerligen måste anslå hvar och en, äro flera, som afse Frankrikes äldre och nyare historie. Bland dessa åter nämna vi »Conclusions de l'histoire de France – caractère général de notre histoire civile» af M. le prince Albert de Broglie².

Författaren har närmast till ämne för sin undersökning den åsigt af Franska historiens utveckling, som *Augustin Thierry* framställer i sin »*Essai sur l'histoire & la formation du Tiers Etat.*» Resultatet af dennes framställning är nemligen: att hela Frankrikes historia visade, huru 30 tredje ståndet med konungarnes understöd arbetat sig fram till social jemnlighet med de öfriga klasserna, adel och presterskap, och till politisk frihet; och han anser, att Frankrike efter 1815 och 1830 hunnit detta mål. Dessa åsichter yttrades af Thierry före revolutionen 1848. Att nu målet, hvad den politiska friheten angår, ännu är långt borta, påpekar artikelförfattaren med lätt hand. Men sedan han kastat en blick på de vexlingar i Frankrikes historia, genom hvilka tredje ståndets frigörelse förnämligast fortgått, omtalat de fria municipalförfattningarne i 13:e och 14:e seklet och parlamenterna och bädas 40 undergång, kommer han till det resultat: att tredje ståndet visat sig oförmögenhet att för sig bibehålla, hvad det vunnit. Medan det nemligen med konungarnes understöd befriade sig från feodalväldet, gjordes det till konungarnes tjenare i stället för baronernas och adelns. Allmän jemnlighet uppstod nedanför thronen, men alla fria institutioner försvunno.

Hufvudsakligen finnes nu i detta furstens af Broglie bedömande intet väsentligt nytt, lika litet som i Thierry's anförda åsigt. Det är länge-sedan erkänt, att i vestra Europas stater konungamakten stigit genom feodalväldets undertryckande och att isynnerhet de i upplysning och rikedom tillvexande städerna härvid utgjort dess bundsförvandt. Men utom det, att Augustin Thierry först i Frankrikes historia visat 50 fortgången af denna process, är det ännu hos detta lands historieskrif-

¹ Denna tidskrift har också utrymme nog. Hvarje månad utkomma i två häften nära 30 tryckta ark, innehållande ungefär lika mycket som en årgång af Litteraturbladet. Bokhandelspriset är 50 francs, ungefär 13 Rbl S:r nu gällande kurs.

² Son till den hertig af Broglie, som särskilda repriser var Ludvig Philips minister och konseljpresident.

vare något likaså nytt, att beklaga den centralisation af förvaltningen, hvori man eljest velat finna häfstången för dess politiska storhet.

Så söker nu furst de Broglie ådagalägga, att när konungamakten genom eget missbruk förföll, och revolutionen inbröt, ingen makt, ingen institution fanns till, som kunde sammanhålla staten. Deraf kom, att revolutionsmännen voro tvungna att bygga allt nytt och för denna nybyggnad voro hänvisade till teorierna. Och sedan restaurationen och Julirevolutionen gifvit landet en konstitutionel författning, saknade ännu tredje ståndet, som nu utgjorde hela den bildade delen af nationen, mod och förmåga att upprätthålla den. Furst de Broglies lika märkliga som vältaliga slutord lyda:

10

»Konungadömet föll för anfallet af de ärelystnader, den så länge hade närt och hvilka den icke mera kunde tillfredställa, för utbrottet af de fordringar på oberoende, hvilka så länge hade fostrat i folkets sinnen, utan att den fann något stöd hos sina förslafvade tjenare, hos hvilka den med egna händer förstört all sjelfständighet och allt mod till motstånd.»

»Om Frankrike i denna ödesdigra stund egt någon enda lefvande och fast institution utom konungamakten, hade blott tredje ståndet under den ena eller andra tidpunkten af sin utveckling i stället att försöka, missbruka och tröttna vid allt, grundat någon enda verkliga fri institution, så våga vi påstå, att verlden aldrig skulle sett detta skådespel utan like af hela samhällsordningens plötsliga ruin. Hvilken oberoende institution som helst, kommunalförfattningar, på bestämd tid återkommande riksdagar, regelbundna parlament, om något af detta i god tid hade införlifvat sig med folkets seder, skulle det hafva tjenat på samma gång till organ för nationens rättmätiga fordringar och till skydd för den i fara stadda konungamakten. En gammal, regelbunden, fri institution skulle öppnat en annan väg till utmärkelse än den kungliga nåden, och monarken, befriad från en del af sin börda, skulle icke räknat lika många fiender, som det fanns individer, hvilkas anspråk han icke tillfredsställt, eller hvilkas förtjenster han icke kände. En gammal, regelbunden, fri institution skulle begänsat oppositionsandan och hindrat den att kasta sig in på de politiska teoriernas gränslösa fält. Hade man haft en nationalförsamlings eller en kommunalförfattnings rättigheter att försvara, skulle man icke tänkt på förklarandet af människans rättigheter. Det var frånvaron af institutioner, som födde de lösa ideerna. En fri institution skulle lemnat det hotade konungadömet en tillflykt och ett stöd. Fria kommuner, vana att styra sig sjelfva och att i nödfall försvara sig bakom sina stadsmurar mot hufvudstadens bud och befallningar skulle erbjudit våra flyktande konungar en fristad mot Pariser-gatornas tyranni. Befolkningar, som skulle lärt sig något annat, än blind lydnad, skulle icke såsom en fårahjord utan knot underkastat sig den ena styrelsen efter den andra, de skulle icke såsom en helig skrift tillbedit hvarje af blod och gatsmuts fläckad papperslapp, som bar Pariser stadshusets sigill, och deras omröstningar skulle icke blifvit, hvad de alltid varit, ett inregistrerande af hvarje lycklig statskupp och hvarje revolution såsom en redan afgjord sak.»

20

30

40

50

Det är sålunda konungadömet har dyrt betalat sin envåldsmakt; men det har icke pliktat ensamt. Tredje ståndet – eller rättare hela nationen, ty det är redan längesen dessa ord betyda detsamma – led äfvenså och lider ännu straffet för sin upprepade svaghet. Vid hvarje

tillfälle har det sålt friheten, för att få lefva i lugn, och slutet har blifvit, att det förlorat detta lugn för alltid. För att grunda en verkligt fri institution, hade det under alla förhållanden bort hafva något tålmod, fördraga några olägenheter, underkasta sig några faror. Men i hvarje svår stund har det funnits otåliga människor, som satt allt i fara, och fegsinnade, som öfvergifvit allt, och båda delarne hafva sedan tröstat sig öfver frihetens förlust genom någon tillväxt i yttre välstånd, rikedom och embeten. När nu slutligen den dag kom, då herrskarens skyddande hand blef kraftlös, befanns hela nationen oskicklig att styra sig, utan mod att försvara sig, och man såg ett rikt, upplyst, industrielt samhälle, med ett ord ett samhälle af *män* öfverlämnadt såsom en farkost utan styrman åt vågornas lek, såsom ett öfvergifvet hus öppet för den förstkommande, som ville taga det i besittning. Sådant har det enkla resultatet varit af *den kungliga demokratin*. Den har burit sina naturliga frukter, en stormig trældom och hvälfningar utan ära. Det vill säga, att Gud, som förelagt individer och folk ett lif af ansträngning och arbete, skänker trygghet blott åt de modiga och en bestående samhällsordning åt de fria – en slutsats lika säker som sann, hvilken utgör den moraliska användningen af, hvad Frankrikes inre historie till denna dag lär, och hvilken bör blifva antingen mottot för dess framtida utveckling eller inskriften på dess graf.»

Lemnande alla anmärkningar öfver artikelförfattarens åsigt, erinna vi blott, att han med tredje ståndet eller nationen förstår den mera bildade delen, embetsmännen, stadsinvånarna och egendomsherrarne, men att både i hans framställning och i verkligheten landtmannen, bonden, räknas för intet i afseende å bestämmandet af Frankrikes statsskick. Och likväl har hufvudsakligen denna samhällsklass, som eljest blott för beskattningen och konskription kommit i fråga, nu senast gifvit Frankrike en herre.

Hufvudsak är här att fästa läsarens uppmärksamhet på den stränga dom afven prins de Broglie fäller öfver sina landsmän och gången af sitt lands inre historie. Vi skola nu genom att öfvergå till andra artiklar i tidskriften visa, huru den ärorikaste tiden af Frankrikes yttre historia af Fransmännen bedömes.

Till ledning för detta bedömande har ett märkeligt arbete skådat dagen, nemligen: *Memoires & correspondance de roi Joseph. 10 vol. Paris 1854.*

Joseph Bonaparte, Napoleons äldsta broder mottog, som bekant, af honom först Neapels, sedan Spaniens thron. Han hade derförinnan, under det Napoleon uppsteg till makten, uppstigit äfven han i civila befattningar, varit medlem i lagstiftande Församlingen och Femhundrarådet, och gjorde sig ett namn som fredsunderhandlare i Luneville och Amiens. Såsom konung i Neapel sökte han med allvarligaste ansträngning att vinna sina undersåters högaktning och kärlek; och han synes på den korta tiden af två år verkligen hafva lyckats häri, så mycket det under dylika förhållanden är möjligt. Såsom konung i Spanien var han blott dömd att åse, huru Napoleons generaler bekrigade och plundrade hans undersåter. Napoleon synes här hafva behandlat honom med ett visst förakt – emedan han, Joseph, icke hyste förakt för all mensklig rätt och icke var blind nog, att icke förutse sitt öde i Spanien och Napoleons eget herraväldes bräcklighet.

Louis de Carné, som i *Revue de deux Mondes* anmäler detta arbete säger derom:

»Sällan har allmänheten mottagit mera öfverraskande upplysningar, och intrycket af dem har varit lika djupt som allmänt. Om denna långa korrespondens ännu höjer den föreställning man alltid gjort sig om en personligt ingripande, öfverallt närvarande verksamhet; huru kan man dock misskänna, att den uttalar den mest högtidliga fördömelse öfver det system, som ledde en stor man, att i sitt bröst qväfva sina käraste känslor och att envist stöta ifrån sig erfarenhetens lärdomar och sina tillgifnas böner? Utan tvifvel står den hofsama Joseph i denna skrift långt efter sin förfärande broder: man ser här den sansade iakttagelsens strid med ett storartadt högmödsplaner, den resignerade godheten i strid med den skonslösa strängheten. Men skola vi tillstå det? Man ser här äfven nära nog det sunda människoförståndets företräde framför snillet.»

Brefvexling fortgår från Napoleons unga officerår, år af broderlig tillgifvenhet, då familjens försörjande utgjorde ett hufvudsakligt föremål för Napoleons håg och tankar, ända till den tid, då Joseph skrifver ensam, klagar och varnar, men kejsaren icke mera anser det löna mödan att slösa ord, d. ä. förebråelser och skarpa befallningar på konungen af Spanien. Ett par utdrag skola karakterisera deras förhållande under Josephs vistelse i Neapel. Han skrifver år 1807:

— — »Ers Majestät är segerrik, triumferar öfverallt och bör icke förslösa sina folks blod; fursten bör lägga band på hjelten. Ett stycke land mer eller mindre bör icke återhålla er; hvarje eftergift från er sida är ärande, emedan den är nyttig för era folk, hvilkas bästa blod förrinner, och emedan, segerkrönt och erkänd för öofvinnerlig, ni icke kan anses hafva gjort några medgifvanden, som en besegrad fiende kunnat fordra. Sire, det är kärleken för en broder, som för mig blifvit en far, det är min pligt mot Frankrike och mot det folk, ni öfverlämnat åt mig, som ingifva mig sanningens ord. Hvad mig angår, Sire, så är jag nöjd med allt, hvad ni vill göra, för att uppnå detta mål; jag skall anse för en lycka hvarje anordning, som rör min person, hvilken den än må vara. Sire, ni bör icke mera för hasarden af ett fältslag utsätta det skönaste monument af mensklig storhet, som någonsin funnits, jag menar den koloss af ära och oerhörd storhet, som sedan tie år tillbaka utgör ert lif.»

Napoleon ger i stället sin bror följande råd:

— — »Om ni icke vidtager kraftigare åtgärder, än hittills, skall ni nödgas med skam lemna er thron vid första kontinentalkrig. Ni är alltför god, isynnerhet för det land, der ni befinner er. Ni måste afväpna, låta döma och deportera... Styrrer ni ert land med kraft och skulle i kontributioner upptaga 140 à 150 millioner, kan ni hafva sex linjeskepp och lika många fregatter, hvilka i förening med min flotta i Toulon skola göra Engelsmännens välde på Medelhafvet svårt och vacklande. Använd icke Italienska troppar, som skola öfvergifva er, om jag blefve slagen i Italien. Så bör man beräkna. Använd troppar, som icke skola öfvergifva er. Kom ihåg, hvad jag säger er: er regerings öde beror af ert beteende efter återkomsten från Calabrien. Benåda icke; låt nedskjuta åtminstone 600 revolutionärer; de hafva mördat mycket flera af mina soldater. Låt bränna trettie hus, tillhöriga de förnämsta cheferna i byarne, och förleda dessas egendom åt arméen. Afväpna alla invånare och låt plundra fem eller sex större köpingar bland dem, som upphört sig sämst. Uppmana soldaterna att väl behandla de städer, som förblifvit trogna. Tag ifrån de upproriska byarne all kommunalegendom och gif den åt arméen; framförallt bedrif afväpning med kraft.»

Mången läsare torde häpna öfver denna kalla, för alla mänskliga rättigheter likgiltiga eröfrarepolitik. Men den är gammal. Det är blott en rar sak, att höra den i ord predikas af eröfraren sjelf. I gerningen har menskligheten till sin förfäran – och till sin blygd sett den predikas alla tider.

Efter att hafva anfört ett annat bref, i hvilket Napoleon föreskrifver sin bror, att förskaffa ett hundratal Franska generaler, öfverstar »och andra» besittningar i Neapel, säger artikelförfattaren:

10 »Då man sålunda förstod eröfringens rätt, så var det naturligt, att man mycket oroade sig öfver dess framtid. Också finnes intet enda bref från kejsaren till hans bror, i hvilket man icke påtagligen skönjer, huru konstlad och bräcklig äfven i eröfrarens egen tanke den bygnad är, hvilken hans snille med sådan djerfhet uppfört, och i hvilket icke de kufvade folken framställas såsom skärande tänderna under det ok, som trycker dem, och ständigt färdiga att skaka detsamma ifrån sig. Han upprepar oupphörligt för Joseph: »Hvarje gång ni använder en Neapolitanare, så fråga er, hvad denna människa skulle göra, om jag en vacker dag blefve besegrad af Österrikarne eller om kejsaredömet komme i fara?»

20 Besinnar man väl dessa förhållanden, så är det lärorikt att ihågkomma, hvilka ovationer, hvilket knäfallande och smicker, som slösades på Napoleon äfven i de eröfrade och kufvade länderna, och att föreställa sig, med hvilket sinnelag han måste hafva mottagit dessa underdånighetsbetygelser. Huru djupt i sin själ måste han icke hafva föraktat det krypande släktet, antingen han då trodde individerna sakna all känsla för deras fosterlands förnedring, eller han ansåg dem bemöda sig att hyckla och bedraga honom. Och likväl måste man medgifva, att det hos underkufvaren röjer någon aktning för menskligheten att icke lita på de underkufvade; medan han, om han icke tilltrott dem någon
30 sjelfständighetskänsla och patriotism, skulle bevisat sig anse människornas ädlaste känslor och drifter uppslukade af beundran för hans person.

I en följande artikel bedömer Carné i allmänhet »le système impérial,» citerande såsom de skrifter, hvilka han vid detta bedömande afser, utom Joseph Bonaparte's memoirer: *Histoire du Consulat & de l'Empire* af Thiers, *Histoire des Cabinets de l'Europe pendant de Consulat & l'Empire* af Armand Lefebvre och *Histoire de France depuis le 18 Brumaire* af M. Bignon.

40 Det är egentligen i denna artikel, författaren uttalar sin innersta tanke om Napoleon och hans politik. Han anser väl att kejsaredömet från sin upprinnelse var hänvisadt på kriget, såsom vilkor för sin fortvaro; men han uttalar det dock flerfaldigt, att det var kejsarens personliga högmod och herrsklystnad, som gjorde kriget ändlöst, hans förakt för folkens fri- och rättigheter, för alla deras heligaste intressen, som måste medföra hans fall. Öppet förklarar han, att Franska folket icke hade att vänta någon vinning af dessa krig, att de icke fördes för dess, utan för dess beherrskares skuld, och derföre hans krigsrop icke fann något gensvar hos nationen. Endast arméen delade ännu för
50 någon tid krigsklystnaden i hopp om äreställen och vinning. Men snart rådde äfven i den begäret att rädda och njuta af det vunna framför hågen att vinna mera. Slående är i hans framställning af dessa förhållanden och specielt, i fråga om Napoleons tåg mot Ryssland, en citation ur *Curtius Rufus*, Alexander den Stores biograf. Curtii ord, som röra Alexander den Stores tåg till Indien, lyda i öfversättning:

»Nu tåga Scytherna med oss, Bactriens hjälptruppar stå tillreds,

Daherna och Sogdianerna strida i våra leder, men tillit till dessa massor fanns icke. Derjemte tvekade han, om Macedonierna, som genomtågat så många länder, som grånat i lägret och drabbingarne, skulle följa honom öfver floderna i hans väg, kämpande med så många naturhinder; han anade, att de lastade med byte hellre skulle vilja njuta, hvad de vunnit, än möda sig med att förvärfva mera – att hans och deras sträfvande icke var detsamma, hans, som i sitt sinne afsåg herraväldet öfver jorden, soldaternas, som trötta af mödor önskade att omsider se all fara öfvervunnen och få njuta af det öfverståndnas frukter.»

10

I Frankrike tvangs Napoleon att efterhand tillintetgöra all folkfrihet, för att utan hinder derifrån draga penningar och manskap. I de eröfrade, med Frankrike förenade eller af hans vasallregenter styrda länderna var förhållandet detsamma; och i dem kunde en, bättre än för ut ordnad administration och lagskipning icke gifva ersättning för det förlorade nationela oberoendet, för det tryckande medvetandet, att endast tjena till redskap åt eröfrarens för dem fremmande planer. I öfriga besegrade länder, hos de tvungna bundsförvandterna, var stämningen om möjligt än bittrare, emedan hoppet om befrielse var större. Uti ett bref till Napoleon säger härom hans bror, Jerome, så konung i Westfalen:

20

»Jag känner icke, Sire, med hvilka färger era generaler och agenter afmåla sinnestämningen i Tyskland. Men tala de om undergifvenhet, lugn och svaghet så bedraga de ers majestät. Gäsningen är på sin höjd; man smickrar sig med de mest förvägna förhoppningar; man tänker på Spaniens exempel; och om krig utbrister, skall hela landet mellan Rhein och Oder blifva skådeplatsen för en ofantlig uppresning. Den mäktiga orsaken till denna rörelse är icke blott hatet mot Fransmännen och otåligheten vid det utländska oket, utan alla samhällsklassers ruin genom öfverdrifna pålagor, kontributioner, troppars underhåll, genommarscher och oupphörliga vexationer af alla slag. Förtviflan hos menniskor, som, emedan man tagit allt ifrån dem, hafva intet att förlora, är fruktansvärd.»

30

Att så förhöll sig är ingen nyhet. Men att Napoleon väl kände förhållandet, och att han systematiskt förtryckte och utarmade de kufvade folken, för att betaga dem all håg och kraft till motstånd, detta har icke förut varit noggrannt bevisadt. Och att Fransmännen sjelfva erkänna detta, att de, såsom Carné, i den stora kejsaren se den nakna eröfraren och despoten, som för sina sträfvanden icke hade något allmänt mänskligt mål – detta är något helt nytt, om också under Frankrikes närvarande förhållanden icke alldeles oväntadt.

40

Det är nemligen en anmärkning, som ligger mycket nära, att massans i Frankrike Napoleonsdyrkan, som banat den nuregerande ätteläggen vägen till thronen, kommit dem, som under restaurationen och Julimonarkin understödde denna dyrkan, att betänka, hvartill den fört och i en eller annan skepnad måste föra. Säkert är också, att det oväntade afbrottet i den constitutionela utvecklingen ledt vederbörande historieforskare att med andra ögon än förr se tillbaka på det förlutna öfverhufvud. Vi lemna derhär, att sjelfva afbrottet icke är så oerhördt. Ty historien känner intet folk, som på ett halft sekel skulle från oinskränkt konungavälde öfvergått till en ostördt fri styrelseform. Likaså må blott i förbigående anmärkas, att tankefriheten i det nuvarande Frankrike icke synes vara så öfvermåttan bunden, då omdömen sådane som de anförda der kunna fällas om den stora onkeln, hvars namn och minne utgöra hans namnes enda rätt till

50

Franska thronen. Men att nämnda helsosama väckelse till besinning af, hvad som varit och ur sig fostrat det närvarande, sträcker sina verkningar äfven utom den politiska betraktelsens område; detta skall det följande bidra att göra klart för läsaren.

Man vänder sig icke gerna till någon af 18:e seklets framstående män, utan att låta sin tanke ett ögonblick stadna i betraktandet af detta underbara sekel, som sina i dagen liggande svaga till en del frånstötande sidor oakadt likväl omskapat Europas bildning, och af hvars utkastade frön äfven allt det utmärkta, vårt sekel kan förete, vuxit upp.

Bland de namn, hvilka under detta 18:e sekels rörelser stå främst i verksamhet, om också icke i sann utmärkelse, är otvifvelaktigt Voltaire's. Kanske hafva de flesta läsare, såsom äfven fallet är med undertecknad, från tidigaste år lärt sig att afsky denna lättsinniga fritänkare. Deras afsky torde kanske gått derhän, att de skytt att läsa hans skrifter – hvarpå icke heller alltför mycket är förloradt. Oviljan mot Voltaire har man i Sverige och hos oss ärft från Tyskland, der hans förhållande till Fredrik II och bådas förakt för Tysk vetenskaplighet och Tysk litteratur otvifvelaktigt hade stort inflytande på uppskattningen af honom och hans skrifter. Äfven i England underhjelpste det småningom vexande hatet mot Franska revolutionen den religiösa och sedliga ifvern i förhållande till 18:e seklets Franska litteratur och dennas ledare. Men huru som helst det förhåller sig med detta bedömande utom Frankrike, der har dock till senaste tid Voltaire, ehuru af kyrkan fördömd, icke blifvit af vetenskapens män allvarligen nedsatt till sitt sanna värde, och hans stoft intager der ännu i dag bredvid Rousseaus sin plats i Pantheons hvalf.

Det synes oss derföre vara ett tidens tecken, då vi finna, att denna heros i 18:e seklets litteratur nu af den Franska kritiken aflädes sin illa förtjenade lagrar.

Vi finna sålunda i *Revue des deux Mondes* under den allmänna titeln: *Ecrivains modernes de la France* af Gustave Planche en artikel rörande Villemain's skrifter och främst dennes nyaste arbete: *Souvenirs contemporains d'Histoire et de Litterature* 1 vol. 1854. Villemain, ett stort namn i Frankrikes litteraturhistoria och litterära kritik, är som läsaren torde erinra sig Ludvig Philips förra kulturminister, hvilken lyckligen räddades åt vetenskapen från politikens och administrationens bråk och från en ännu farligare, inbrytande sinnessjukdom. De *Souvenirs*, om hvilka här är fråga, utgöra för längre tid tillbaka af Villemain hållna föreläsningar öfver Fransk litteratur. Hvad Villemain i dem yttrar om Voltaire ger Gustave Planche anledning att öfver denna det 18:e århundradets chorförare uttala de omdömen, vi här nedan i korthet upprepa.

Planche anser Villemain öfverhufvud hafva yttrat sig med för mycken aktsamhet om Franska litteratörer, medan då sammanhanget leder honom till Engelska litteraturen, hans framställning är utförlig och hans kritik genomträngande. Villemain iakttaget väl alltid La Fontaine's råd, i det han icke så utförligt uttalar sig, att icke något skulle återstå för läsarens egen eftertanke; och han höll dessa föreläsningar för ungdomen vid kollegium Sorbonne, hvilket i vissa afsenden kunde binda hans tunga. Men det oakadt hade dock mera kunnat och bort sägas.

När han t. ex. talar om Voltaire såsom dramatisk författare och jemför hans Zaire med Shakespeares Othello, hans Semiramis med dennes Hamlet, säger han väl nog för att visa, hvilkendera som har

företrädet. Men han kunde säga mera; han kunde tadla, att Voltaire har ett språk, som aldrig nämner saken med sitt rätta namn, öfverflödar af omskrifningar, icke träffande bilder och haltande rim. Han låter också läsaren veta, att Voltaire, som skref en tragedi Julius Cæsar, var okunnig i Latinet, och att han lika okunnig i Grekiskan icke kunde taga de Grekiska dramatikerna till mönster. Tillochmed ehuru Villemain säger, att Voltaire lyckats i alla slag af poësi utom lyriken och komedin (dramat?), hade han kunnat gå längre. Han hade bort visa det felaktiga äfven i Voltaire's hjeltedikt Henriaden – med ett ord, han hade bort våga utsäga det: Voltaire var icke något poetiskt snille. 10

Alltså: Voltaire var icke skald. Var han då historiker? Svaret blir något tvifvelaktigt, men lyder hufvudsakligen, att han äfven som historieskrifvare har stora fel och brister; och äfven i bedömandet af honom såsom sådan har Villemain icke förfarit med nödig stränghet.

Men hvarföre, frågar Planche, talar Villemain icke alls om Voltaire såsom filosof och romanförfattare? Han hade dock bort öppet fördöma det lösaktiga och lättsinniga i romanerna, synes vara Planche's mening. »Och hvad *Dictionnaire philosophique* angår, är frågan ännu lättare löst. Det behöfdes blott att visa, huru detta encyklopediska snille alltför ofta trakterat med skämt, för att slippa all undersökning. Egentligare taladt, Voltaire är icke filosof, ehuru han talat om filosofin, lika litet som han är astronom, ehuru han populariserat Newtons läror.» Alltså Voltaire är icke heller filosof. 20

Att sålunda icke mycket återstår af Voltaire's litterära förtjenst, är uppenbart nog. För rättvisans skuld bör dock nämnas, att äfven Planche tillerkänner honom förtjenst i de frågors utredande, der ett sundt förstånd är tillräckligt och studium och vetenskaplig insigt jemförelsevis umbärliga; likasom han åtminstone icke förnekar honom förtjensten af en utomordentlig qvickhet och skriftställaretalang – egenskaper hos Voltaire, som ännu ingen velat bestrida. 30

Rousseau har i Frankrike alltid åtnjutit ett anseende af annan art än Voltaire's. Der man hos den senare sett äregirighet och beräkning, har man hos den förra erkänt sträfvande till sanning och sann medkänsla för mensklighetens eländen.

I Planche's åberopande artikel talas ganska litet om *Rousseau*, emedan författaren har föga att anmärka vid Villemain's bedömanden öfver dennes skrifter. I det lilla, som säges, förekomma dock äfven strängt förkastande ord.

Men *Revue'n* innehåller en serie artiklar af Saint Marc Girardin under rubrik »Jean Jacques Rousseau, sa vie & ses ouvrages.» Redan den omständigheten, att ett stort antal utförliga artiklar i vår tid egnas åt en kritik öfver *Rousseau's* skrifter, bevisar, att man i Frankrike ännu icke anser sig hafva rätt uppfattat och bedömt det adertonde seklet, och redan här af kan man sluta, att detta sekels teorier och händelser nu skärskådas ur nya synpunkter. Så är äfven förhållandet. Dessa artiklar af Saint Marc Girardin äro verkigen af högsta intresse både såsom ledande till en sannare uppfattning af *Rousseaus* verksamhet, och såsom bevisande för den anda, hvilken numera i den Franska litterära kritiken gör sig gällande. Författaren fruktar icke att vid bedömandet af *Rousseaus* *Emile* ingå i en vederläggning af hans åsigt angående barnets naturliga fallenhet för det goda och i en noggrann pröfning af »prestens i Savoyen» (le vicaire Savoyard) religiösa åsigter. Detta sker väl icke från den katolska kyrkans ståndpunkt, men synbarligen med en varm religiös öfvertygelse och med god kunskap om skriftens lära. Och den speciela kritiken öfver *Rousseaus* läror angående barnaupp- 40

fostran förenar med största enkelhet den största rikedom på nyttiga lärdomar.

Äfven Saint Marc Girardin har i Sorbonne talat öfver dessa ämnen. Med en gubbes språksamhet erinrar han sig denna tid; och vi kunna icke undgå frestelsen att här anföra en af dessa reminiscenser.

Han lofordar nemligen Rousseau för att hafva brutit med den falska blygseln och öppet hafva yrkat på kyskhet och oskuld hos ungdomen – icke den i klostren blott, utan den i verldshvimlet. Jag ger Rousseau detta loford så mycket hellre, säger han, som jag för mina unga åhörare kommenterat hans hithörande ord. Jag begagnade visst en oratorisk förberedelse, sade mig icke tala till hopen, d. ä. icke til stora verdens libertiner och rouées, icke till studenter med dåliga seder på vinkällarena och krogarna, icke till studenter, som långtifrån studierna förstörde sina hederliga och fattiga föräldrars penningar på låga nöjen. Och då jag fann, att jag ända hittills hade mina åhörarens bifall, uppläste jag Rousseaus ord:

»Jag har alltid funnit, att tidigt förderfvande unga män, som lefva med qvinnor i liderlighet, varit inhumana och grymma; deras passionerade lynne gör dem otåliga, hämndlystna, rasande; deras inbillning, fångslad af ett föremål, är slutet för allt annat; de känna hvarken kärlek eller barmhertighet; de skulle kunna uppoffra fader, moder, hela verlden för det minsta af sina nöjen. En ung man deremot uppfostrad i en lycklig enkelhet, föres af naturens första rörelser till ömma och kärleksfulla känslor; hans känsliga sinne uppröres vid likars lidanden; han röres af återseendets glädje, hans arm har en smekande omfamning, hans öga en ömhetens tår; han är känslig för blygseln att misshaga, för ångern öfver att hafva förolämpat. Om hans varma blod gör hans sinne lifligt, uppbrusande, lätt retadt, ser man hans goda hjerta nästa ögonblick öfverströmma af ånger; han gråter, han klagar öfver det sår, han tillfogat; han skulle med sitt eget vilja återköpa det blod, han utgjutit; hans uppbrusning lägger sig, hans stolthet ödmjukar sig för känslan af hans fel. Är han förolämpad, så afväpnar ett ord, en ursäkt hans vildaste vrede; han förlåter andras fel lika trohjertadt, som han ångrar sina egna. Ungdomen är icke en ålder för hat eller hämnd, utan för medkänsla och ädelmod. Ja, jag påstår och jag fruktar icke, att någons erfarenhet skall vederlägga mig, att ett barn, som icke är olyckligt födt, och som till tjugu år bevarat sin oskuld, vid denna ålder är den bästa, den mest ädelsinnade, mest kärleksfulla och mest älskvärda menniska. Man har aldrig sagt oss något sådant – jag vet det väl; våra filosofer bry sig icke om detta slags vetande.»

Mina unga åhörare applåderade dessa ord, fortfar Saint Marc Girardin, och hvad som bättre är, öfver mitt auditorium gick denna lätta själsskakning, utmärkande för redliga sinnen, då de känna sig träffade antingen af ett bifall eller en tillrättavisning. Häraf uppmuntrad fortsätter talaren med citationer ur St. Bernhard och ur Salomo's Ordspråk. Han fortgår sedan till en framställning af familjelivets betydelse och af ett rent äktenskaps lycksalighet, att åtföljd af Bibelns ord – »så att jag slutligen icke visste,» säger han, »om det var jag eller Bibeln som talade, så införlivvad var jag och kände jag mina åhörare vara i dess ord och mening.»

Han ber läsaren ursäkta denna digression om föreläsningarne. Men ursakten behöfves sannerligen icke. Ty dylika föreläsningar hållas icke

från många kathedrar i världen; och det är för den tänkande läsaren en glädje att veta, att det dock engång skett.

En annan artikel af samma författare och tillhörande samma serie som den nyss citerade bär titeln: »Rousseau & le theatre.» Den handlar Rousseau's »Bref angående spektakler,» men lemnar med anledning af detta en liten litteraturhistorie öfver teaterns fördomare och försvarare i Frankrike. Rousseau fördömde teatern såsom allt, hvad han ansåg tillhöra en konstlad civilisation. Hans såväl som ett par öfriga anfallandes anförda skäl äro verkligen slående; hvaremot försvararens äro klena. Artikelförfattaren, Saint Marc Girardin, synes anse teaterbesök höra till adiaphora, de saker, som i sig sjelfva äro hvarken goda eller onda, och med all rätt vill han, att teatern icke skall förgifva sig vara en skola för sederna. Artikeln, som med ledning af Rousseau's bref äfven ingår på betraktandet af kvinnans samhällsställning, är af utomordentligt intresse; och vi skola kanske framledes blifva i tillfälle att af den meddela våra läsare ett utdrag.

Vi behöfva icke med många ord antyda, hvarföre man kan anse en litterär kritik i anförd syftning för en märklig sak i Frankrike. Nationalfördom, det fortsatta inflytandet af 18:e seklets öfvermåktiga litteratur och, tilläggom det, hoppet att se den politiska och sociala utvecklingen ostördt försiggå i sagde seklets ande, allt detta har så länge kvarhållit åsigtarna på samma ståndpunkt. Frankrikes nationallitteratur eger ett värde, hvilket utländningen endast ofullkomligt kan uppskatta, nemligen stilens och språkets fulländning. Förkärleken för eget språk och finkänsligheten i afseende å dess korrekthet och ledighet har i sin mon hindrat Fransmännen att taga kännedom om andra länders litteratur. Endast Italiens litteratur har från äldre tid varit bland dem känd. Ehuru i filosofin Englands efterbedjare, hafva Fransmännen först efter freden 1815 allmännare lärt sig känna Englands litteratur; och Voltaire, som sjelf fördes till sin filosofi af Englands deister, kallade ännu Shakespeare för »en drucken vilde.» Tyskland hade för 18:e seklets slut ingen utmärkt litteratur att bjuda på, och det politiska tillståndet i England måste tidigare leda uppmärksamheten på detta lands litteratur, än på Tysklands, som icke förr än under tre senaste decennier i Frankrike gjort sig känd och värderad. Man kan också säga, att doktrinärerna i politiken (Royer Collard, Guizot o. s. v.), som följde Engelska impulser, och romantiska skolan i den sköna litteraturen (Victor Hugo, Sue o. s. v.), hvilken mera berodde af Tyskt inflytande, samtidigt sett sina sträfvanden misslyckas, emedan dessa voro lösryckta från det historiska sammanhanget, icke hade någon nationel grund och botten. Otvivelaktigt har äfven den inre politiska utvecklingen, på ena sidan kommunismens hotande uppträdande, på den andra en nära nog absolut styrelseforms närvarande tryckning mäktigt inverkat. Och följden synes hafva varit den, att man riktad af de åsichter, bekantskapen med Englands och Tysklands politiska förhållanden, filosofi och litteratur fostrat, vändt sig till en sträng granskning af de traditioner och läror, på hvilka Frankrikes närvarande kultur och samhällsskick hvilat. Denna återgång till betraktande och bedömande af egen förtid och forntid kan i Frankrike anses vara så mycket mera påkallad, som icke blott dess klassiska skönlitteratur (Corneille, Racine, Boileau o. s. v.), såsom redan namnet uttrycker, utan äfven 18:e seklets filosofi och den stora revolutionen nog osjelfständigt sökt sina mönster i den antika Romerska och Grekiska forntiden.

Ännu fästa vi uppmärksamheten på det moraliska allvar, med

hvilket sagde kritik föres, och hvarpå redan de här anförda exemplen lemna bevis. Emedan det dock blifvit ett stående tema att tala om Franska lättsinnet och sedeslösheten, under det man äfven här hos oss förglömmar, att Finlands osedlighetsstatistik visar mera oroande siffror än Frankrikes, vilja vi ännu kort omnämna en teaterkritik af Armand de Pontmartin, som i *Revue des deux Mondes* lemna teaterrevyerna.

Tvenne dramer af Hr Dumas, sonen, hafva blifvit gifna i Paris och haft stort tillopp. De kallas *La Dame aux Camelias* och *Diane de Lys*. Efter den beskrifning Pontmartin ger på innehållet framställer den förra en af Paris' lösa damer, som genom kärleken till en ung man föres till förbättring. Den andra dramen rör sig i samma slags Pariserverld; men »Liljedamen» är en dame af börd, som nedstigit dit ur salongerna.

Litteratörerna, artisterna i Paris, säger Pontmartin, lefva icke mera såsom förr med i salonglifvet. Den äldre adeln isynnerhet, ännu nedslagen af revolutionens olyckor, för hvilka den till en del kunde skylla litteratörerna i dess fordna salonger, har slutit sig inom sig. Den nyare adeln har åter icke haft samma vittra sympatier, som den gamla; och hos börsadeln kunna sådane icke heller sökas. För ett gladt, spirituellt sällskapslif och för den hyllning, deras fåfänga kräfver, äro litteratörer och konstnärer numera hänvisade till den krets, hvilken ifrågavarande Kamelie- och Lijedame tillhöra – en krets, säger Pontmartin, af herrar, hvilkas myskdoft medför en erinran om brottmålsdomstolarne, och af galanta eller förlorade damer. Monsieur Dumas, sonen, förklarar han derföre rent ut, har målat de karakterer, han haft tillfälle att observera, och den krets, i hvilken han lefvat.

Men såsom dessa stycken icke gifvas på Paris förnämsta teatrar, så utgöres deras egentliga publik af samma slags personer, hvilkas lif de skildra. Så var det af herrar och damer ur denna krets, som *La Dame aux Camelias* mottogs med frenetiskt bifall. Ropet och nyfikenheten förde efterhand äfven bättre folk – i sedlig mening – att skåda denna dame för dagen; och stycket hade en »reel» framgång.

Mellan båda de nämnda gafs ett tredje stycke *Les filles de marbre*, egnadt att framställa en ung man, som förgäfves sökt en perla i sophögen och sjelf derpå gått förlorad. Pontmartin anser detta stycke helt enkelt för en spekulatjon. Såsom motstycke till *La Dame aux Camelias* kunde det räkna på samma framgång hos samma publik. Damera af denna klass voro nöjda, endast teatern sysselsatte sig med dem.

Pontmartin hoppas, att ytterligheten i denna litteratur, som från scenen utträngt allt hederligt och anständigt folk, skall förstöra hela genren. Äkta Fransyskt ser han en bättre framtid, så snart litteratörerna åter intaga sin plats i salongerna. Denna förkärlek för hof- och salongspoesin är dock numera långtifrån allmän i Frankrike. Och det är väl känt, att på dess tid salongerna icke företrädde någon dygdeskola. Det är väl väsentligt, att författare uppträda med framgång, som hafva inandats en annan luft, än den ifrågavarande kurtisan-societetens; men likaså väsentligt är, att det finnes *ett folk* utom salongerna, inför hvilket författaren vet sig lefva, af hvars aktning eller missaktning han beror, och som åter i honom och hans verk ärar sig sjelf.

Att den närvarande tiden i Frankrike är fattig på utmärkta produktioner såväl i dramat som skönlitteratur öfverhufvud, synes påtagligt. Denna tid synes vara en period för kritik och sjelfpröfning; och sådana perioder i folkens litteratur äro icke produktiva, men de förbereda

dessa. Ett folk, sådant som det Franska, har icke att misströsta om sin framtid. Dess regeneration räknar nu först ett halft sekel; och, vi upprepa det, historien visar oss intet folk, som på en så kort tid skulle hafva öfvergått till ett nytt stadgadt samhällsskick. Men förrän detta vunnit fast bestånd, kan icke heller en ny litteratur uppblomstra.

J. V. S.

16 SKYLDIGA FÖRKLARINGAR.

Litteraturblad n:o 5, maj 1855

Vi äro icke sinnade i oträngdt mål i någon polemik med resp. Tidningar, emedan sådant skulle inskränka bladets utrymme, och emedan tidningspolemiken här i landet vanligen föres så uselt, med personliga anfall i st. för bevisning. Aktningen för andras meningar bjuder oss dock, att icke lemna deras anmärkningar mot våra påståenden utan all uppmärksamhet. Men om våra förklaringar blifva ganska korta, bedja vi Herrar anmärkare hålla oss ursäktade.

Vi beklaga, att vi genast i början hafva att tillbakavisa ett det mest skamlösa personliga anfall, senare årens tidningspolemik haft att förete.

En insändare med signaturen *- har nemligen i Åbo Tidningar N:o 34, 35 och 36 låtit införa en artikel: »Också ett ord om det Kejsarliga Finska Hushållningssällskapet.» Artikeln skulle vi lemna fullkomligt i sitt värde – om den eger något sådant. Ty det ringa Förf. i sak har att anföra mot våra yttrade åsigheter om Hushållningssällskap i landet, förtjenar just intet genmäle. Men då vi äro skyldige att försvara oss mot hans, heder och ära förnärmande anfall, torde man anse oss förpligtade att äfven försvara de åsigheter, vi i frågan framställt, – och vi börja derföre härmed.

I hufvudsaken synes Förf. vara med oss ense. Han medgifver, att Hushållningssällskapets verksamhet, ehuru blott »under de tre, fyra senast framflutna åren» företett »ett visst famlande, en osäkerhet,» och att detsamma »måste och behöfver reformeras.» Likaså vill Förf., att filialsällskap skola inrättas, »ehuru egentligen arbetande för vissa egendomliga lokalnäringsars uppkomst och flor.»

Läsaren torde erinra sig, att vi yrkat, det Hushållningssällskapet borde upphöra såsom ett hela landet omfattande Sällskap men icke såsom Institut, såsom föreningspunkt för de skilda hushållningssällskapen. Vi lemnade i öfrigt dess möjliga inrättning derhän; men yttrade den åsigt, att om en högre skola för lantbruk och öfriga näringar kunde fylla behofvet, rätta orten för ett sådant Institut vore den, der Universitetet finnes.

Förf. är af annan tanke. Hushållningssällskapet skall såsom sådant fortfara, och det i Åbo. Hufvudsak i dess reformerande är, att det får en orförande, som icke är bosatt i Åbo, utan tre gånger om året presiderar vid allmänna mötena, en sekreterare, som Kejs. Senaten bland tre af Sällskapet föreslagna kandidater utnämner, hvarjemte ärendenas gång inom Sällskapet bör förenklas. Sedan detta är gjort, och filialsällskapena uppstått, skola de alla »samverka, att på sedligt varaktigt grund uppbringa landets produktionsförmåga till högsta möjliga fullkomning.»